

HİZMET REFERANSLI GÜVENLİK ANLAYIŞINDA MEŞRUIYET VE HESAP VEREBİLİRLİK

Legitimacy and Accountability in Service Referenced Security Comprehension

Ersin YALÇIN*

Özet

Güvenlik gereksinimi her zaman için toplumların öncelikleri arasında yer almıştır. Ancak bu gereksinimin kurumsal bazda karşılanması kendi içerisinde bir takım sorunları barındırdığı da bir gerçektir. Bu sorunların ortaya çıkmasında; güvenlik hizmetlerinin kişi hak ve özgürlüklerini doğrudan ilgilendiren bir niteliğe sahip olmasının yanı sıra, bazı algılama ve yorumlama farklılıklarının söz konusu hizmetlerin sunumunda ortaya koyabildiği çelişkilerin de payı bulunmaktadır. Bu algılama ve yorumlama farklılıklarının; özellikle kullanılan güç ve yetkinin kaynağı, bu güç ve yetkinin hesabının verilebilmesi ile verilen hizmetten sorumlu olma gibi ana başlıklar etrafında toplandığını söylemek olasıdır. Dolayısıyla, bu alanlardaki algılama ve yorumlama farklılıklarının giderilmesi durumunda söz konusu sorunların azalacağı şeklinde bir öngörü geliştirilebilir. Bu çalışmada, söz konusu değerlendirme doğrultusunda; meşruiyet, kanunilik, hesap verilebilirlik, sorumluluk, hizmet ve güç gibi polislikte bazı temel kavramlar tartışılmaya çalışılarak, bir takım tespitler ve analizler ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Meşruiyet, Kanunilik, Hesap Verilebilirlik, Sorumluluk, Hizmet ve Güç.

Abstract

Necessity of security has always been among the priorities of societies. But it is real that satisfying this necessities by institutional base has also accommodated some problems in it.

* Başkomiser, ersinyalcin@yahoo.com
PBD, 11 (1) 2009, ss. 1-24

Besides, security services' features that have a direct impact on human rights and freedom, some dilemmas in the presentation of services, which are put forwarded by the differences of comment and perception, have also share in the exposure of these problems. It can be said that these differences of comment and perception especially gathered around the titles as; the source of the used power and authority, being accountable for this power and authority and being responsible for presented service as well. Consequently, a foresight could be developed, as aforesaid problems would be lessened by the removal of these differences of comment and perception. In this study, through this evaluation; some establishments and analyses will be put forwarded with the discussions of basic concepts in policing as legitimacy, legality, accountability, responsibility, service and force.

Key Words: Legitimacy, Legality, Accountability, Responsibility, Service and Force.

Giriş

İnsanların toplumsal yaşama geçmelerinin bir sonucu olarak gereksinimlerinin kurumsal bazda karşılanması, bir takım kuramsal ve felsefi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmaların özellikle insan hak ve hürriyetlerini doğrudan ilgilendiren güvenlik ihtiyacı ve bu çerçevede güvenlik kurumları üzerinde daha çok yoğunlaştığı görülmektedir. Söz konusu tartışmaların çağımızda yer aldığı çerçeveyi ise, demokratikleşme, sivil katılım, şeffaflaşma, hukuka uygunluk, insan hak ve özgürlüklerine saygı, kullanılan yetkinin hesabının sorulması, denetim, sorumluluk, meşruluk ve kamu hizmeti referanslı olguların oluşturduğu söylenebilir.

İşte bu çalışma kapsamında, günümüz toplumlarının gelişim çizgileri paralelinde giderek daha çok tartışmaya başladıkları polislik olgusu bağlamında önem kazanan, meşruiyet/kanunilik (legitimacy/legality); hesap verilebilirlik/sorumluluk (accountability/responsibility) ile hizmet/güç, kuvvet (service/force) kavramları ele alınmaya çalışılacaktır.

1. Meşruiyet / Kanunilik (Legitimacy / Legality)

Amerikalı araştırmacı Maslow'un 1954 yılında yaptığı klinik gözlemlerine dayanarak insanın ihtiyaçlarını sıraladığı piramidinde de belirttiği gibi, insanlar için güvenlik ihtiyacı, yeme, içme, barınma gibi

yaşamını devam ettirmesi için karşılanması vazgeçilmez nitelikteki ihtiyaçlardan hemen sonra; toplumsal/sosyal ihtiyaçlar, saygınlık ve bağımsızlık ihtiyacı gibi ihtiyaçlardan ise önce gelmektedir (aktaran Aydın, 2002a:125; Göksu 2002:28). Güvenlik ihtiyacına gerek insanın yaşamına devamı için mutlaka giderilmesi gereken fizyolojik ihtiyaçlardan sonra ikinci planda yer vermesi ve gerekse insanın psiko-sosyal dünyası açısından daha üst düzey ihtiyaçlarını hissedebilmeleri için karşılanması gereken bir olgu nitelemesini getirmesi bakımından Maslow'un ihtiyaçlar piramidi, şüphesiz güvenlik ihtiyacının insan toplulukları için taşıdığı önemi vurgulayan en gerçekçi bilimsel tespitlerden birisidir.

Nitekim tarihsel süreç içerisinde bu ihtiyacın karşılanmasının bireysel çabalara bırakılmayacak nitelikte olduğunun anlaşılması, güvenlik ihtiyacını giderme bağlamında topluma hizmet sunan bir takım kurumsal yapıların da beraberinde getirmiştir. Ancak felsefi çerçevesi kabaca, bireysel bir takım özgürlüklerden kurumsal anlamda güvenlik ihtiyacının karşılanabilmesi için vazgeçilmesi şeklinde özetlenebilecek bu durum, bir takım tartışmalara da zemin hazırlamıştır. Bu tartışmalar, özellikle güvenlik kurumlarının kullandığı yetkinin kaynağı ve bu yetkinin sınırları başlıkları altında ele alınabilir. Şüphesiz güvenlik kurumlarının kullandıkları yetkinin kaynağı ve sınırları sorunsallarının tartışılması 'meşruiyet' ve 'kanunilik' gibi iki olguyu irdelemeyi gerektirmektedir.

Meşruiyet kavramının kökeni, Latince 'hukuka göre' anlamına gelen 'legitimus' kelimesine dayanmaktadır. Meşruiyet ile ilgili tanımlamalara bakıldığında kavramın, Beetham tarafından hukuka uygun ve doğru gibi görünme; Weber tarafından ise, gücün kullanılmasının onaylanması ve kabul edilmesi şeklinde tanımlandığı görülmektedir (aktaran Aydın, 2002b:96).

Meşruiyet kavramının yeterince anlaşılabilmesi ve bu kavramın içerdiği uzlaş (consensus) olgusunun taşıdığı anlamının farkına varılabilmesi için, çoğunlukla bu kavram ile yakın anlamda kullanılan güç (force) ve otorite (authority) kavramlarının içeriklerinin tartışılmasında yarar bulunmaktadır. A. H. Aydın'ın da belirttiği gibi Jaques'in, başkalarında davranış değişikliği yapma oranı, bir kişinin veya grubun kendi amaçlarını gerçekleştirmeye yardım edecek şekilde diğer bireylerin davranışlarını, bireysel ve kollektif olarak kanalize etmek veya yönlendirmek suretiyle etkileyebilme niteliği, başkalarını birisi adına çalıştırmak ve bir şeyler yapmak üzere harekete geçirme yeteneği şeklindeki tanımı, sosyal bilimlerde en çok benimsenen güç

tanımlarından birisidir (2002b:92). Weston gücü, başkalarını etkileme kapasitesi olarak tanımladıktan sonra otorite ve güç arasında bir ilişki kurmakta, otoritenin güç, daha doğru bir deyişle etki olduğunu belirtmektedir (1976:49).

Şüphesiz güç olgusunu tek bir standart kalıp içerisinde ele alıp tek bir güç tanımlaması yanlış olacaktır. Nitekim Etzioni gücü, fiziksel yaptırımların uygulanması veya uygulanma tehdidinde dayanan zorlayıcı (coercive), ödüller üzerindeki kontrole dayanan faydacıl (utilitarian) ve mahrumiyet ve sembolik ödüllere dayanan düzgüsel veya normatif (normative) şeklinde sınıflandırmıştır (akt. Aydın, 2002b:93). Şüphesiz gücün konumuz açısından taşıdığı önem, otorite neticesi oluşturulan etki yoluyla güç kullanımına gerek kalmadan başkalarında davranış değişikliği oluşturabilmesinde yatmaktadır (Weston, 1976:49).

Otorite ise aslında meşruiyet ile çok yakından ilişkilidir. Otoriteyi, bir kişinin ve grubun diğer insanlar üzerinde etki yaratma hakkı ve niteliği olarak tanımlayan A. H. Aydın'a göre, meşruiyet olmadan güç sahibi olunabilir, ancak otorite bir kişiye diğerlerine talimat verme ve onların bu talimata uyup uymadıklarını denetleme yetkisini verdiği için aslında meşruiyet olmadan otoriteden söz etmek mümkün değildir (2002b:94). Burada A. H. Aydın tarafından vurgulanan otorite, aslında kaynağının geçerliliğine inanılan güç olgusudur. Dolayısıyla gücün otoriteye dönüşebilmesinin arkasında, karizma, gelenekler ve hukuk düzeni gibi bir takım oluşumlar temeline dayanan inanç yatmaktadır. Benzer şekilde Leonard ve Moore da polisin kullandığı otoritenin kaynağında halkın bulunmasını ifade ederken (1974:33) bu inanç ögesine atıfta bulunmaktadır. Tüm bu tartışmalar bağlamında otoriteyi, meşru olduğuna inanılan güç şeklinde tanımlamak olasıdır.

Meşruiyet ise, hem güç ile hem de otorite kavramları ile yakından ilişkili, ancak bu kavramlardan daha farklı bir içeriğe sahiptir. Her ne kadar otorite meşru güç olarak tanımlansa da, bu meşruiyet için yeterli olmayabilir. Çünkü neyin meşru olduğunu, politik gücün etkili olduğu sistem veya iktidar belirlemektedir (Aydın, 2002b:95). Dolayısıyla evrensel bir meşruluk olgusu bulunmayıp, bu kavram her devletin ve siyasi sistemin kendi değerleri bazında farklı anlamlar içerecek şekilde kurgulanabilmektedir. Yani otoritenin içerdiği meşruluk olgusu herhangi bir düzeyde halkın benimsemesi gibi bir durumla ilgilenmezken, halkın benimsemesi veya diğer bir deyişle 'toplumsal uzlaş' meşruiyetin dayandığı en kritik değerdir. Nitekim Weber'in gücün uygulanmasının kabul edilmesi ve onaylanması şeklindeki meşruiyet tanımı da (aktaran

Aydın, 2002b: 96) bu temel kritik değer doğrultusunda şekillenmiştir. Benzer şekilde Weston da, meşruiyetin sosyal ilişki içerisinde alt konumda bulunanların, üst konumdakilerin emir ve talimat verme haklarının bulunduğu dair inançlarından kaynaklandığını ifade etmektedir (1976: 49). Dolayısıyla meşruiyetin anlamlandırılabilmesi için 'uzlaşma' kavramının üzerinde biraz daha durmak yararlı olacaktır.

Uzlaşma veya konsensüs, güç kullanmaya maruz kalanın gücü elinde bulundurana rıza göstermesi veya onunla hem fikir olması şeklinde tanımlanabilir (Aydın 2002b: 99). Fakat literatürde meşruiyetin kökeninde 'uzlaş' kavramının bulunduğu kabul edilmekle birlikte bu meşruiyetin rızaya dayanabileceği gibi zora ve baskıya dayanabileceği de belirtilmektedir. Ancak gerçek anlamda bir konsensüsün sağlanabilmesi için Beetham'ın da belirttiği gibi kişinin özgür olması veya en azından özgürlüklerini kullanmaya ehliyetli olması gerekmektedir (akt. Aydın, 2002b:100).

Literatürde, polisin meşruiyetinin temelindeki felsefe, siyasal güç veya devletin, güç kullanma yetkisini elindeki güvenlik güçleri ile kullanması ve bu uygulamanın yasallığına olan inanç dolayısıyla, halk ile devlet arasında oluşan uzlaşma (Aydın, 2002b:92) çerçevesinde şekillendirildiği görülmektedir. Şüphesiz bu uzlaş, zora dayanan ve baskıcı bir yönetimin dayattığı kabullenmeden ziyade serbest iradenin şekillendirdiği bir benimseme olarak algılanmalıdır.

Nitekim meşruiyet ve meşruluğa inanma olgusu bağlamında, polisin yaptığı yanlış uygulamalarla sürekli olarak kamuoyu gündemine oturuyor olması, halkın gözünde polisin meşruiyetini zayıflatabilecektir. Glezial, Domenach ve Journas'a göre, kamuoyu tarafından doğrudan tartışma konusu yapılan ve sürekli eleştiri süzgecine tutulan bir polis fazla meşru görülmecektir (2000:72).

Ancak günümüzde diğer sosyal olgular bakımından olduğu gibi gelişmiş batılı ülkelerde polisliğin meşruiyetini geniş ölçekte toplumsal uzlaşıdan aldığı görülürken, özellikle demokrasiyi tüm kurum ve kuruluşları ile tam anlamıyla hayata geçiremeyen ülkelerin polisliğinin dayandığı uzlaş, şüphesiz ideal bir meşruiyet durumunu simgelememektedir. İngiliz ve Türk polis teşkilatlarını bu değerlendirme temelinde ele alan A. H. Aydın, İngiliz polis teşkilatının tam anlamıyla demokratik bir toplumun polisi olarak algılamakta ve meşru otoritenin kaynağının yasal-ussal bir temele sahip olduğunu, yönetim sisteminin yerinden yönetim şeklinde kurgulandığını ve polislik sisteminin uzlaşıya dayalı olduğunu; Türk polisinin ise tam anlamıyla

demokratikleşememiş bir toplumun polisi olarak meşru otoritesinin kaynağının geleneksel yapıdan aldığını, yönetim sistemin merkeziyetçi esasa dayandığını ve polislik sisteminin zor kullanmaya dayalı olduğunu ifade ederek, İngiliz ve yasal-ussal meşruiyet temeline dayalı polislik uygulamasını hayata geçiren benzer polis teşkilatlarının uzlaşmacı, Türk ve geleneksel meşruiyet temeline dayalı polislik uygulaması sergileyen diğer polis teşkilatlarının ise zor kullanmaya dayalı bir polis teşkilatına sahip olduğunu ifade etmiştir (2002b:102).

Benzer bir düşüneyi paylaşan Weston da, kişisel ve mesleki yeterliliğin güç, etki ve bu arada meşruiyetin kaynağı olduğunu belirttikten sonra, otoritenin meşruiyete sahip olmasının en büyük avantajının başkalarını güç kullanmadan istenilen yön ve biçimde davranmaya kanalize etmekte yattığını vurgulamıştır (1976:50).

Aslında, Weston ile Lea ve Young'ın görüşlerinden hareketle, Türk polisinin tam anlamıyla halkıyla bütünleşememesinin ve bütünleşememesi sonucunda yaşadığı sorunların temelinde meşruiyetin kaynağındaki bu farklılaşmanın yattığı söylenebilir. Lea ve Young, halkın desteği, halktan polise bilgi akışı ve belli tipteki kişilerin rolü açısından uzlaşmaya dayalı ve zor kullanmaya dayalı polislik uygulamaları arasında önemli farklılıkların görüldüğünü belirtmiş; uzlaşmaya dayalı polislikte polise büyük bir toplum desteği olacağını, halktan polise yüksek düzeyde bilgi akışı sağlanacağını ve polislik uygulamalarında hep aynı tip kişilerden yararlanılmasının görülmeyeceğini; zor kullanmaya dayalı polislikte ise yapılanlara halkın rıza göstermesi veya toplumsal uzlaşımın mümkün olmayacağını, halktan polise bilgi akışının söz konusu olmayacağını ve belli tipteki kişilerin kullanılmasının ise maksimum düzeyde olacağını ifade etmişlerdir (akt. Aydın, 2002b:102,103).

Polis kamu düzenini sağlama fonksiyonu bakımından gücü ve etkisini toplumsal uzlaşmaya borçlu olduğundan, özellikle uzlaşmaya dayalı meşruiyet kavramı polis için diğer tüm örgüt ve kurumlardan daha öncelikli bir değer taşımaktadır. Başarıya ulaşabilme olanağı açısından uzlaşmacı ve zora dayanan polislik uygulamaları değerlendirildiğinde, polis-halk arasında sağlıklı bir ilişkinin devam ettirebilmesi, polisin davranışlarının kontrol edilerek daha hesap verebilir olmasının sağlanması ve uzun dönemde polislik uygulamalarına halkın katılımını sağlamak gibi sosyal olguların hayata geçirilebilmesi bağlamında uzlaşmacı polislik çerçevesinde oluşturulmuş polislik uygulamalarının daha başarılı olacağı söylenebilir. Nitekim Avrupa *Polis Etiği Yönetmeliği*'nin 18. Maddesi bu anlayışa yönelik olarak "Polis teşkilatı,

polis-halk ilişkilerini geliştirecek, diğer kurum ve mahalli topluluklarla, sivil toplum kuruluşları ile ve halkı temsil eden diğer kuruluşlarla, etkili işbirliği kuracak ve geliştirecek şekilde organize edilmelidir” ve 62. Maddesi “Toplum ile polis arasında, karşılıklı iletişim ve anlayış üzerine kurulu sorumluluk mekanizmaları geliştirilmelidir” ifadeleri bulundurmaktadır (Gül, 2008:89; Cerrah ve Eryılmaz, 2001:59, 94). Dolayısıyla bugün için modern polislik anlayışının tüm kurumlarıyla işletilebilmesi aslında toplumun tam anlamıyla demokratikleşmesinin bir sonucu olarak uzlaşmaya dayalı polislik anlayışını hayata geçirilebilmesi ile sağlanacaktır.

Güvenlik kurumlarının kullandıkları yetkinin kaynağı ve sınırları sorunsalı bağlamında ‘meşruiyet’ ilkesinden sonra üzerinde durulması gereken diğer olgu ‘kanunilik’tir. Kanunilik ilkesi en genel anlamıyla polisin evrensel hukuk kuralları ve yürürlükteki kanun hükümleri çerçevesinde hareket etmesi anlamına gelmektedir. Kanunilik, Göksu ve Bilgiç tarafından da belirtildiği gibi, polisin görevini yaparken tarafsız olması, evrensel hukuk kuralları çerçevesinde hareket etmesi ve yasaları tarafsız olarak uygulaması gerekliliğini özetleyen bir anlatıdır (2002: 89). Aynı düşünceden hareketle İ. Aydın da, polisin görev ve yetkilerinin yasalarla düzenlendiğini ve polisin görevinin yasaların uygulanmasını sağlamak olduğunu belirtirken bu anlatıma vurgu yapmaktadır (2002: 107). Crawshaw’un etkili, kanuna uygun ve insani bir hizmet (2002:155) veya Çevik’in yasaların uygulanması görevi (2002:309) şeklindeki polislik tanımlarında da görüldüğü gibi, kanunilik ilkesi polisliğin vazgeçilmez bir ögesidir.

Aslında kanunilik ilkesi, hukuk devleti olmanın getirdiği zorluktan öte, polislik uygulamalarının başarıya kavuşturulması, çalışanların görev bilinçlerinin oluşturulması ve meslek etiğinin kalıcılığı yönünde de ciddi katkılar sağlamaktadır. Yetki ve görevlerin yasalarda belirlenmiş hükümler dışında ve keyfi olarak kullanılması sadece ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar nedeniyle kişisel ve kurumsal açıdan giderilmesi neredeyse imkânsız bir takım etkiler doğurmakla kalmaz (Aydın, 2002: 108), aynı zamanda polisin yetkisinin ve bu anlamda meşruiyetinin kaynağı olan halkın duyduğu güvenin kaybedilmesine de yol açar. Kanunilik ilkesini gözetmeyen polislik, Crawshaw’ın deyimiyle polisliğin iflasıdır (2002:155).

Kanunilik ilkesi aslında sadece polis teşkilatlarının değil, hukuk devleti içerisinde kurulmuş bulunan tüm oluşumların en temel dayanağıdır. Çünkü böyle bir dayanağın olmaması durumunda ne bireysel

hak ve özgürlüklerin güvence altına alınabilmesi mümkün olacaktır, ne de topluma hizmetlerin sunulmasında karşılaşılan keyfilik, geçicilik, sorumsuzluk ve hesap sorulamayıp gibi bir takım problemlerin önünün alınabilmesi mümkün olacaktır.

Bu problemler polislik mesleği çerçevesinde düşünüldüğünde, kanunilik ilkesinin özellikle polis teşkilatları açısından ne kadar önemli olduğu kendiliğinden anlaşılmaktadır. Zira polislik sadece toplumun güvenlik ihtiyacını karşılamaya değil, aynı zamanda bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasına da talip olmuştur. Bizatihi devletin varlık sebebinin bu hak ve özgürlüklerin korunup geliştirilmesi olduğu düşünülürse, kanunilik ilkesinin gözardı edildiği bir polis teşkilatının varlığı aslında devletin meşruluğunu da tartışmaya açabilecektir.

Özellikle bireysel hak ve özgürlüklerin her şeyden önde geldiği modern ülkelerdeki polisliğin üzerine kurgulandığı en öncelikli değer kanunilik ilkesidir. Bu durumu anlayabilmek açısından *Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği*'ne bakmak yeterli olacaktır. Söz konusu yönetmeliğin polisin amaçlarını düzenleyen 1. Maddesi “Toplumda, kamunun huzurunun, kamu düzeninin ve hukukun üstünlüğünü sağlamak”; polisin hukuki altyapısını düzenleyen 2. Maddesi “Polis bir kamu kurumu olarak kanunla kurulmalıdır”; 3. Maddesi “Polis operasyonları her zaman iç hukuka ve ülkenin kabul ettiği uluslararası standartlara uygun gerçekleştirilmelidir”; 4. Maddesi “Polise yön veren kanunlara halkın ulaşabilmesi, bu kanunların açık ve net kaleme alınması, ihtiyaç halinde bu kanunların yine halkın ulaşabileceği düzenlemelerle desteklenmesi gerekir”; 5. Maddesi ise “Polis, toplumu oluşturan diğer kişilerin tabi olduğu kurallara tabi olmalı, istisnalara ancak demokratik bir toplumda polisin görevini gerektiği gibi yerine getirmesini haklı kıldığı durumlar için kabul edilmelidir”; polisin kurumsal yapısını düzenleyen 12. Maddesi “Polis, hukukun toplumda hakim olması için çalışan...”, 37. Maddesi “Polis her zaman yapmayı planladığı uygulamaların yasallığını kontrol etmelidir”, 38. Maddesi ise “Polis, üstleri tarafından usulüne uygun şekilde verilen emirleri yerine getirecektir. Ancak yasadışı olduğu açık olan emirleri yerine getirmekten kaçınmak ve bu tür emirleri rapor etmek görevidir” ifadelerini taşımaktadır (Cerrah ve Eryılmaz, 2001:44, 47, 48, 55, 75, 76; Richards 2002:259).

Polisliğin temel varlık sebebinin, güvenlik ihtiyacının giderilmesi anlamında halka hizmet olduğu, hizmet götürülen halkın en değer verdiği unsurların başında halk ve özgürlüklerin yer aldığı ve bu hak ve özgürlüklerin en büyük güvencesinin kanunilik ilkesi olduğu hiçbir

zaman unutulmamalıdır. Crawshaw tarafından da belirtildiği gibi, tam anlamıyla etkin ve verimli bir polislik hizmetinin sağlanabilmesinde ön koşul, kanuna ve insanlığa uygun davranan bir polislik anlayışının oluşturulmasıdır (2002:156).

2. Hesap Verilebilirlik/Sorumluluk (Accountability / Responsibility)

Şüphesiz güvenlik kurumlarının üstlendikleri hizmeti yerine getirirken kullandıkları ve kaynağı ile sınırlarına ilişkin felsefi tartışmalarının bir önceki bölümde yapılmaya çalışıldığı yetki, sınırsızca ve sorumsuzca kullanılabilir, keyfiliğe açık ve denetlenmeyecek nitelikte değildir. Aslında kullanılan yetkiyle doğrudan ilintili bu nitelikler, topluma kamusal nitelikli hizmet götürmeye aday her kurumsal çözüm için vazgeçilemeyecek nitelikteki prensiplerden sadece birkaçıdır. Ancak bu prensiplerin, kullanılan yetkinin tezahürünün bireysel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması şeklinde belirttiği güvenlik hizmetleri ve bu bağlamda güvenlik kurumları açısından daha da öncelikli olduğunu söylemeye gerek yoktur. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde de kullanılan yetkinin denetlenebilmesi, kontrol altına alınabilmesi ve kısaca hesabının sorulabilmesinin realize edilmesini sağlayan ‘hesap verilebilirlik’ ve ‘sorumluluk’ kavramları ele alınmaya çalışılacaktır.

Hesap verilebilirlik, kısaca ‘hesap verebilir olma durumu’ veya ‘sorumlu olma’ şeklinde tanımlanabilir. Aslında sosyal bilimlerde mutlak ve değişmez tek bir doğrunun bulunmamasının bir tezahürü olarak, hesap verilebilirlik olgusu üzerine yapılan tanımlamaların da çok çeşitlendiği görülmektedir.

Balcı hesap verilebilirliği, bir kimsenin yaptıklarından dolayı başka bir otoriteye açıklamada bulunması olarak tanımlarken (2003:116); Stoker hesap verilebilirliğin karmaşık, Mayer ise kaygan bir kavram olduğunu belirtmiş; Romzek aynı kavramı performansın açıklanabilmesi olarak tanımlamış; Vinten ise bir kimsenin sorumluluklarını ne gibi yollarla ya da nasıl yerine getirdiğini açıklaması, ortaya koyması ve ispat etmesi zorunluluğu olarak algılamıştır. Peter, Leazes ve Francis’e göre hesap verilebilirlik, otoriter yönetimlere karşı denge ve kontrol sağlama araçları içerisinde yer almakta, liberal ve anayasal demokrasilerin temel karakteristiklerinden biri olarak nitelendirilmektedir. Bu anlamıyla hesap verilebilirlik Mulgan tarafından da belirtildiği gibi, vatandaşlar ile kamusal görevleri yerine getirenler, kamu örgütlerinin içlerindeki

hiyerarşik kademeler ile politikacılarla bürokratlar arasındaki bir ilişki biçimini karakterize etmektedir (akt. Balcı, 2003:116).

Görüldüğü gibi hesap verilebilirlik olgusu, sadece polis yönetiminde değil, aynı zamanda yönetim literatürü açısından da önemli bir kavram olarak yönetim disiplini ile ilgilenen bilim adamları tarafından uzun süreden beri ele alınan bir olgudur. Ancak söz konusu kavramın polislik bağlamında, gerek gelişmiş Batı ülkelerinde gerekse ülkemizde polis etiğinin bilimsel olarak ele alınması ve tartışılmasıyla birlikte, özellikle son dönemlerde yoğun bir biçimde ele alındığını görmekteyiz. Kavramı polislik temelinde ele alan Crank ve Caldero hesap verilebilirliği, görevlilerin davranışlarının kontrol altına alınabilmesi için gerçekleştirilen çabalar olarak tanımlamışlar (2000:17-19), benzer şekilde hesap verilebilirliği yetki ve sorumluluk bağlamında ele alan Potss da, polislerin görevlerini yapabilmeleri için yeterli güce sahip olmaları gerektiğini ancak bu gücün mutlaka kontrol edilmesi gerektiğini belirtmiştir (1983:64).

Aslında, her ne kadar hesap verilebilirlik olgusu özellikle polislik uygulamaları açısından yeni ele alınmaya başlanan bir olgu gibi görülse de, kavramın çok uzun süreler öncesinde -hatta bu çerçevede diğer kamusal yönetim biçimlerine yönelik bir uygulama bulunmadığı dönemlerde bile- polislik açısından tartışılmaya başlandığını söylemek çok da yanlış bir değerlendirme olmayacaktır. Nitekim ilk kez milattan önce 60-140 yılları arasında yaşayan Romalı Şair Juvenal, '*Quis custodiet ipsos custodiet?*' (Who guards the guards? – Bekçileri kim bekleyecek?) sorusunu sorarak, bireylerin kişi hak ve özgürlüklerine müdahale etme yetkisi ile donatılan polisin bu yetkilerini kullanmada aşırıya kaçmasının bir takım çok ciddi sorunları da beraberinde getirmesi yönündeki endişeleri çok güzel bir biçimde ifade etmiştir (akt. Kleinig, 1999: 209; Cerrah 2002: 279). Nitekim, Crank ve Caldero'da, toplumun polislerin suç işlememesi gerektiğine inandığını, dolayısıyla suç işlemleri durumunda, kendilerine herhangi bir ayrıcalık tanınmadan, normal halkla eşit biçimde cezalandırılmaları gerektiğini belirtmişlerdir (2000:15). Juvenal'ın sorusunda geçen 'custodiet' kelimesinin sadece polis anlamına gelmeyip, güvenlik hizmeti sunan asker, polis ve hatta özel güvenlik kuvvetlerini de içeren genel bir anlamının bulunması (Cerrah, 2002:279), söz konusu ifadenin güzelliğine ayrı bir zenginlik de katmaktadır.

Ülkemizde hesap verilebilirlik ilkesine ilk olarak Öğretmen Emniyet Müdürü İbrahim Feridun tarafından 1910 yılında yazılmış ve polis okullarında ders kitabı olarak okutulan '*Polis Efendilere Mahsus Terbiye*

ve *Malumat-ı Meslekiye*' isimli eserde yer verildiği söylenebilir. Söz konusu eser hesap verilebilirlik olgusunu doğrudan kullanmamakla birlikte, polisin seçilmiş veya atanmış olsun bir kamu görevlisi olarak halkın patronu değil, halka karşı hizmet sunan bireyler olması gerektiğini, asıl patronun halk olduğunu ve polisin de bu anlamda halka karşı sorumlu olduğunu net bir anlatımla ortaya koymuştur. Aynı yayında halka karşı sorumluluk ve hesap verilebilirlik kavramlarının yanı sıra polis yöneticilerinin personeli ile olan ilişkisi ve yönetim etiği; vatandaş polisliği ile polisin güç kullanması ve keyfi uygulama gibi olgulara atıf yapıldığı görülmektedir (Beren, 2002:290).

Günümüzde de polis uygulamaları bağlamında gerek yapısal, gerekse işlevsel anlamda bir takım değişimlerin görüldüğü bir gerçektir. Yapısal anlamda görülen değişimler arasında hiç şüphesiz halka karşı sorumluluk, hesap verilebilirlik ve şeffaflık ilkeleri öne çıkmış ve polisliğin daha çok sivilleşmesi, halka daha yakın olması gerektiği şeklinde bir anlayış gelişmiştir.

Nitekim hesap verilebilirlik ve halka karşı sorumluluk gibi polis etiğine ilişkin kavramların, Batılı ülkelerde bireylerin kendi hak ve özgürlüklerinin bilincine iyiden iyiye varmaları ile daha somut bir biçimde sosyal hayatta yerini aldığı görülmektedir. Hatta bu durum o derece yaygınlaşmıştır ki, herhangi bir keyfi uygulama ile karşılaşan vatandaşın 'ben vergimi ödeyen dürüst bir vatandaşım, bana böyle davranamazsınız' ifadesi artık batılı yaşam tarzının en sık kullandığı günlük ifadelerden birisi haline gelmiştir. Cerrah'ın da belirttiği gibi, hiç şüphesiz burada, genel olarak kamu hizmeti veren teşkilatların ve bu anlamda polisin sarf malzemesi, araç-gereç ve aldığı maaşa kadar tüm finansmanının yurttaşın ödediği vergilerden kaynaklandığı, dolayısıyla polisin kullandığı yetki ve sorumluluklar anlamında hesap vermek sorumluluğunun, vatandaşın da bu anlamda hesap sormak hakkının bulunduğu vurgulanmak istenmektedir (akt. Beren, 2002:294).

Bu anlamda polislik mesleğinin daha sorgulanabilir hale gelmesinde ve diğer etik tartışmalar arasında hesap verilebilirlik ilkesinin öne çıkmasını sağlayan en önemli etkenlerden birisinin de kitle iletişim araçları, daha öz bir ifadeyle medya olduğu açıktır. Zira artık polisin görevini ifa ederken başvurduğu yöntemlerin ne derece doğru ve hukuka uygun olduğu, bu araçlar vasıtasıyla evlerimize, işyerlerimize taşınan görüntü ve haberlerle daha çok tartışılmaya başlanmış; medya ile oluşturulan kamuoyu sayesinde orantılı olmayan bir güç kullanımı, keyfilik veya hukuka aykırılık olduğunda sorumlular yargı önünde,

teşkilatın ileri gelenleri ise yine kitle iletişim araçları vasıtasıyla halkın önünde hesap vermek durumunda kalmışlardır. Cohen ve Feldberg tarafından da belirtildiği gibi, toplumun en fazla ilgi duyduğu haberler tüm ülkelerde polisin şiddet ve güç kullanması, etkin olmayan uygulamaları, başarısızlığı, rüşvet alması, görevini kötüye kullanması, belirli bir grup aleyhine veya lehine davranması türünde haberlerdir ve basın da bunu çok iyi kullanmaktadır (akt. İçli, 2002:65). Aslında medya, Swanson, Territo ve Taylor tarafından da ifade edildiği gibi, toplum polisliği uygulaması açısından ele alınması durumunda, harici bir etki ve kontrol sağlamanın yanısıra, halkın polis hizmetlerine katılımını sağlayarak görevin başarısına olumlu anlamda katkı da sağlayabilir (1998:84).

Kleining'in de belirttiği gibi çağımızda polis etiğine ilişkin değerlendirmelerde meslek etiğinin ve bu anlamda 'şeffaflık', 'halka karşı sorumluluk' ve 'hesap verilebilirlik' gibi olgular anlamında bir fark bulunmadığı gözlemlenmektedir (akt. Beren, 2002:294). Çağdaş polis etiği çalışmalarından biri olan *Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği*'ne bu anlamda bakıldığında, 16. Maddesinde "Polis bütün seviyede yaptıklarından ve ihmallerinden ve altındakilere verdikleri emirlerinden şahsen sorumlu olmalı ve hesap vermelidir", 17. Maddesinde "Polis teşkilatı, teşkilat içinde emir komuta zincirini net olarak oluşturmalıdır. Neticede, hangi amirin emrindeki memurların görevlerinden ve kusurlarından dolayı sorumlu olacağına karar vermek her zaman mümkün olmalıdır", 19. Maddesinde "Polis teşkilatı, gizli bilgileri açıklamadan, yerine getirdiği görevler hakkında halka doğru ve tarafsız bilgi sunmaya hazır olmalıdır", 21. Maddesinde "Teşkilat, bütün seviyelerde, polisin mesleğini kötüye kullanmasını önleyici etkili tedbirler almalıdır", 58. Maddesinde ise, "Polis devlete, vatandaşa ve onların temsilcilerine karşı sorumlu olmalıdır. Polis, etkin bir dış kontrole tabi olmalıdır" anlatımlarının yer aldığı görülmektedir (Cerrah ve Eryılmaz, 2001; 58-61, 92). Benzer şekilde Kleinig (1999:100, 212) ile Swanson, Territo ve Taylor (1998:48) polisin hizmet etmek üzere atandığı topluma karşı sorumlu olması gerektiğini vurgulamışlardır.

Tüm bu anlatılanlar çerçevesinde aslında hesap verilebilirlik kavramının, polisin yetki ve sorumlulukları ile doğrudan ilintili olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, İngiltere'de modern polisliğin kuruluşundan itibaren ve ABD'de 20. yüzyılın başlangıcından itibaren gerçekleştirilen polis reformları Keiling ve Bratton'a göre genellikle polisin yetkilerini sınırlamak ve hareketlerini daha kontrol edebilir hale getirmek, polislerin davranışlarından daha fazla emin olabilmek amacını taşımaktadır (akt.

Keiling, 1999:19). Bu çalışmalara örnek olarak 1893 yılında kurulan Uluslararası Polis Şefleri Birliği (International Association of Chiefs of Police), 1931 yılında kurulan Wickersman Komisyonu (Wickersman Commission), 1967 yılında kurulan Kanun Uygulama ve Adaletin Yönetimi Başkanlık Komisyonu (President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice) ve 1991 yılında kurulan Christopher Komisyonu (Christopher Commission) örnek gösterilebilir (Crank ve Caldero:19, 20). Bu nedenle hesap verilebilirlik kavramının yeterince anlaşılabilmesi için daha önceki bölümlerde ele alınan yetki kavramını bir de hesap verilebilirlik bağlamında ele almak gerekmektedir.

Kleinig yetkiyi, kabul edilmiş bir sosyal ilişki biçimi olarak tanımlamakta ve bu sosyal ilişkinin yetkiyi kullanan bir kişi ve kurum, bu yetkinin muhatabı üçüncü kişiler ve kişinin yetkili olduğuna dair bir kabullenmeyi içerdiğini belirtmektedir (1999:209). Polisin yetkisinin de bu bağlamda ele alınması, yetkiyi polise polis olması nedeniyle devlet tarafından bahşedilmiş bir güç olarak algılanmaktan çıkartacak ve bu gücün kaynağına halkın polisin yetkili olduğuna ilişkin kabullenmesini koyacak, dolayısıyla aslında polisin yetkisinin kaynağının halk olduğu şeklinde bir kabullenmeyi de beraberinde getirecektir. Şüphesiz 'toplum sözleşmesi'ni günümüzdeki devlet ve toplumun kaynağına koyan Hobbes, Locke ve Rousseau gibi düşünürlerin de belirttiği üzere, insanlar sınırsız olan özgürlüklerinden fedakârlık ederek devleti kurmuşlardır (akt. Çetin, 2003:33; Çevik, 2002:302). Dolayısıyla polisin halka hesap verebilir olması, sadece halkın ödediği vergileriyle polisin mali anlamda patronu olmasından değil, aynı zamanda kullandığı yetkilerin gerçek sahibinin halk olmasından da kaynaklanmaktadır.

Literatürde farklı sınıflandırmalar bulunmakla birlikte, genel anlamda polislik çerçevesinde hesap verilebilirliğin üç boyutundan söz etmek olasıdır. Öncelikle polislik uygulamaları bağlamında resmi zemini oluşturan yönetsel kademelere karşı; ikinci olarak yetkinin kullanılması anlamında yapılan yanlışlıklar (topluma verilen zarar, kanuna aykırı delil toplanması gibi) bağlamında yargı organlarına karşı ve kullanılan yetkinin kaynağı olması nedeniyle topluma karşı hesap verilebilirlik söz konusudur (Leonard ve Harry, 1974:40, 41).

Polisin hesaba çekilebilir, polisin de bu anlamda hesap verebilir olması, aslında kamu yönetimine has bir takım ilkelerin polis yönetimine aktarılmasını gerektirmektedir. Stoker bu ilkeleri; kayıtların doğru tutulması ve doğrulanması; bilgi vermenin zorunlu kılınması; 'sorumlu' kişi veya

kişilerin resmi olarak belirlenmesi; ‘sorumlu’ kişilerin işleriyle ilgili gerçekten sorumlu olabilmeleri, yaptıklarının veya yapmadıklarının nedenini veya gerekçelerini açıklamak zorunda olmaları; işler kötüye gittiğinde gerekeni yapma konusunda sorumluluk almaları; teşekkürü veya suçlamayı kabul etme; mükâfat veya cezalandırma ile karşılaşma ve emrin iptalinin cezasını çekme ile görevi kaybetme olarak sınıflandırmıştır. Şüphesiz bu ilkelerin hayata geçirilmesi Aucoin ve Heintzman tarafından da belirtildiği gibi, kamusal yetkilerin yanlış kullanımı ve suiistimalini kontrol altına alacak, kamusal kaynakların hukuka ve kamusal değerlere uygun olarak kullanımını güvence altına alacak ve sürekli öğrenme amacını teşvik edecektir (akt. Balcı, 2003: 117).

Polisin hesap verilebilir olması anlamında, bu ilkeler paralelinde Kleinig, organizasyonel düzeyde alınması gereken önlemler arasında iyi düzenlenmiş bir raporlaşma sisteminin kurulmasının, açık bir yapısal düzenlemeye gidilmesinin, geleceği iyi gören bir planlama sisteminin bulunmasının, hizmetin sunumunda standartlaşma ve lokalizasyona gidilmesinin ve kurum içerisinde bir espionaj yapılanmasının kurulmasının gerekliliğini belirtmiş; harici düzeyde ise polisin hesap verilebilirliğini sağlamak açısından kanunsal düzenlemeler, yargısal denetim, sivillerin ve sivil toplum örgütlerinin yaptığı denetimler, ombudsman uygulaması ve medya baskısının işe koşulabileceğini ifade etmiştir (1999:218-229).

Aslında, bütün olarak kamu kuruluşlarının ve özel olarak polis teşkilatlarının hesap verilebilir olması aynı anlamda demokratikleşme ve yönetimde şeffaflaşma olgularıyla paralellik arz etmektedir. Zaten gelişen ve değişen dünyada yönetim sistemlerinin sürekli olarak daha şeffaf ve daha demokratik yönetimlere doğru eğilim gösterdiği göz önüne alınırsa (Sezer ve Kargın, 2002:223), ‘hesap verilebilirlik’ olgusunun giderek daha fazla önem kazanacağını söylemek çok büyük bir öngörüü gerektirmemektedir.

Polisin hesap verebilir olması bir anlamda yaşadığımız çağın da bir zorunluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira günümüz toplumları şahsi sorumluluğa çok büyük önem vermekte ve bireylerin davranışlarıyla ilgili olarak sorgulanabilir olmaları gerektiğini düşünmeye başlamışlardır. Crank ve Caldero’nun da belirttiği gibi günümüz toplumları polisten sadece kanunları uygulamalarını ve kendilerine bir güvenlik hizmeti sunulmasını değil, aynı zamanda polislerin kendilerinin de bu kurallara

uygun davranmalarını, yüksek ahlaki ve etik değerleri içselleştirmiş olmalarını beklerler (2000:18).

Modern polislik uygulamalarına örnek teşkil eden İngiltere ve ABD gibi ülkelerde hesap verilebilirlik ilkesi çerçevesinde polisin davranışlarının kontrol edilebilirliğini sağlamak için çok sayıda yapısal değişikliğe gidilmiş, sorumluların açık bir biçimde belli olduğu yeni birimler ihdas edilmiş, görevlilerin denetimsel görevleri arttırılmış ve vatandaşların şikâyetleri daha ciddi olarak değerlendirilmeye başlanmış ancak polis davranışlarının kontrol edilebilmesinin güçlüğünün doğal bir sonucu olarak getirilen bu yenilikler sadece polis teşkilatlarının kurumsal yapılarında şekilsel değişiklikler olarak kalmış ve sokakta çalışan polisler etkiye çok sınırlı olmuştur. Nitekim polislik çağımızda ABD’de, devriye arabalarının üzerlerine kamera konulması ve polislerin uyuşturucu testlerine tabii tutulması gibi bir takım düzenlemeleri de içerecek şekilde, en sıkı denetlenen kurumların başında gelmesine rağmen kimse tam anlamıyla tatmin edilebilmiş değildir (Crank ve Caldero, 2000:20).

Bu durum aslında polislik mesleğinin etik değerlerinin içselleştirilmesini sağlayan bir eğitimle yetiştirilmiş bireylerle donatılmasını ve toplum destekli polislik anlayışına ağırlık verilmesini gerektirmektedir. Çünkü polisliğin hesap verilebilir olmasının önünde en büyük engeller olarak nitelenen polisliğin önceden kestirilemeyen yapısı, polis davranışlarının birey bazında kontrol edilmesinin güçlüğü ve kurumsal alt kültür gibi faktörler (Crank ve Caldero, 2000:25, 27), ancak bireysel sorumluluğu ön plana çıkartan ve ahlaki değerleri yücelterek polis meslek etiği ilkelerinin içselleştirilmesini sağlayacak bir eğitimle ve bu anlamda halkın katılımının sağlanması ile aşılabilecektir.

Sonuç olarak demokratik düzen içerisinde polis, sosyal barışı korumak, kişi hak ve özgürlüklerinin kullanımını sağlamak ve en genel ifadesiyle ‘halkın kendini güvende hissetmesini sağlayacak’ bir ‘kamu hizmeti’ ifa etmektedir. Polisin bu görevi ifa ederken başvurduğu yetkinin de, araç-gereç ve malzeme anlamında her türlü gereksinmesinin finansal kaynağı da halktır. Dolayısıyla her ne kadar polis-halk arasındaki ilişki, idealize edilmeye çalışıldığı şekliyle, bir hizmetli ve müşteri ilişkisi olarak algılansa da, aslından bundan da öte çalışan ve patron arasındaki ilişki gibidir.

Gerek bu ilişki sistematığı ve gerekse polisin kullandığı yetkilerin doğrudan kişi hak ve özgürlükleri ile ilintili olması, polisliğin kolay suiistimal edilebilir, aşırıhğa kaçabilir yapısını ve halkın bu noktadaki

duyarlılığının haklılığını ortaya koymaktadır. Bu anlamda, polisin yetki ve sorumlulukları bağlamında hesap verebilir olması, aslında polisin varlık sebebi olan demokratik düzenin ve sosyal barışın en vazgeçilemez idealidir. Cerrah'ın da belirttiği gibi, oldukça önemli ve hassas hizmet dallarından birisi olan ve demokratik bir mekanizma ile kontrol edilmediği takdirde ciddi insan hakları ihlallerini beraberinde getirebilecek olan güvenlik hizmetlerinin bir kontrol mekanizmasına bağlı olmasının gerekliliği çok açıktır (1998:56). Aksi bir durumda polis, korumaya talip olduğu değerler açısından en büyük tehlike konumuna gelebilir. Unutulmamalıdır ki, denetlenmeyen, hesabı sorulmayan, kontrolsüz ve keyfi yetki kullanımı kadar toplumsal hayatı tehdit eden ikinci bir olgu bulunmamaktadır.

Polislik olgusu ve bu bağlamda kullanılan yetkinin denetlenebilmesi, kontrol altına alınabilmesi ile hesabının sorulabilmesi açısından bir diğer çok önemli değer 'sorumluluktur. Literatürde sorumluluk bağlamında da değişik tanımlamalarla karşılaşılmaktadır. İ. Aydın'a göre sorumluluk, belirli bir görevin istenilen nitelik ve nicelikte yerine getirilmesidir (2002: 105). Göksu ve Bilgiç'e göre sorumluluk, bir iş veya görevi üstlenmek, aslarından ve işlerinden sorumlu olma anlamlarına gelmektedir (2002: 89).

Literatürde yapılan tartışmalara bakıldığında sorumluluk, hesap verilebilirlik ve yetki arasında bir anlamda döngüsel bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Weston, polis teşkilatındaki her bireyin kendi sorumluluk ve yetkisinin sınırlarını bilmesi ve bu sorumluluğunun bir sonucu olarak kullandığı yetkinin hesabını verebilmesi gerektiğini belirtmiştir (1976:45). Nitekim Potts'a göre de, polislikte inisiyatifin tanınması ve tanınan inisiyatifin kontrol edilebilmesi bağlamında sorumluluk aslında bir hesap verilebilirlik problemiyle ilgilidir. Dolayısıyla sorumluluk, kanunların gerçek hayattaki olaylara kılavuzluk edecek tarzda yorumlanması için yönetsel yapıların oluşturulmasını içermektedir (1983:64). Leonard ve Moore'a göre ise, yetki ve hesap verilebilirlik aynı anda söz konusu olmalıdır (1974:40). Benzer şekilde Göksu ve Bilgiç de sorumluluğun liyakat ilkesini de beraberinde getirdiği, dolayısıyla kişinin hem liyakat sahibi olması hem de işi ehline vermesi gerektiği şeklindeki vurgusu da bu ilişkiyi ön plana çıkarmaktadır (2002:89). *Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği*'nin "Polis bütün seviyede yaptıklarından ve ihmallerinden ve altındakilere verdikleri emirlerinden şahsen sorumlu olmalı ve hesap vermelidir" hükmünü taşıyan 16. Maddesinin (Cerrah ve Eryılmaz, 2001:58), 'sorumluluk' ve

'hesap verme' kavramlarına aynı madde içerisinde yer vermesi bu bakımdan çok anlamlıdır.

Sorumluluk ilkesinin toplumsal yaşamda polislik mesleği açısından ele alınması, kavramın daha da fazla önem kazanmasını beraberinde getirmektedir. İ. Aydın'ın da belirttiği gibi, polisliğin birçok mesleğe kıyasla fonksiyon, uygulama ve yetki açısından işgal ettiği farklı sosyal konum nedeniyle yeterince sorumluluk duygusu içerisinde bulunmasının, ortaya çıkacak kişisel ve toplumsal sonuçlar bağlamında ne derece önemli olduğu açıktır (2002:106). Leonard ve Moore da yetkinin kaynağında halkın kendi iradesinin bulunduğunu, polislerin çabalarının kamu hizmeti anlayışı üzerinde kurgulanması gerektiğini ve netice olarak polisliğin halka karşı en üst derecede sorumlu olması gerektiğini belirtmişlerdir (1974:33). Dolayısıyla toplumun güvenliğini sağlama hizmetinin gerçek anlamda başarılabilmesi, polisin kendi mesleki sorumluluğunun farkına varabilme derecesi ile doğru orantılıdır.

Aydın, polislik bağlamında sorumluluğu iki başlık altında ele almaktadır. Bunlardan ilki mesleki hiyerarşi içerisinde üstlere karşı duyulan idari sorumluluktur. Üst kademe yöneticilerinin emrindeki astların çalışma ve hizmetlerini gözlemlemesi ve değerlendirmesi bu sorumluluk içerisine girmektedir. İkinci tür sorumluluk ise bir işi yapmayı üstlenmek anlamına gelen sorumluluk anlayışıdır (2002:105, 106). Polisin mesleki hiyerarşi içerisinde üstlerine karşı duyduğu idari sorumluluğa "Medeni bir toplumda, polis teşkilatı, sivil (asker olmayan) yetkililerin sorumluluğu altında çalışmalıdır" hükmünü taşıyan *Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği*'nin 13. ve "Polis teşkilatı, teşkilat içinde emir komuta zincirini net olarak oluşturmalıdır. Neticede, hangi amirin emrindeki memurların görevlerinden ve kusurlarından dolayı sorumlu olacağına karar vermek her zaman mümkün olmalıdır" ifadesini taşıyan 17. Maddelerinde de atıf yapıldığı görülmektedir (Cerrah ve Eryılmaz, 2001:56, 59).

Aslında polisliğin tam anlamıyla bir sorumluluk mesleği olduğunu söylemek çok da yanlış bir değerlendirme olmayacaktır. Bu durum polisliğin görev ve yetkileri bağlamında değerlendirilmesi ile daha iyi anlaşılabilir. Nitekim *Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği*'nin sorumluluk olgusuna verdiği önemin bir başka göstergesi olarak söz konusu yönetmeliğin VI. Bölümünün "Sorumluluk ve Polisin Kontrol Edilmesi" başlığını taşıması, 58. Maddesinin "Polis devlete, vatandaşa ve onların temsilcilerine karşı sorumlu olmalıdır. Polis, etkin bir dış kontrole tabi olmalıdır" ve 62. Maddesinin "Toplum ile polis arasında, karşılıklı

iletişim ve anlayış üzerine kurulu sorumluluk mekanizmaları geliştirilmelidir” ifadelerini barındırması önemlidir (Gül, 2008:89; Cerrah ve Eryılmaz, 2001: 92, 94; Richards, 2002:262).

İ. Aydın polislik olgusunun içerisinde barındırdığı kriterleri sıralarken aynı gerçeğe ışık tutmaktadır: “polis, görev ve yetkilerini yasalar çerçevesinde yerine getirmek ve kullanmaktan, insan hak ve özgürlüklerini korumaktan, kendisinden beklenen hizmeti her koşulda yerine getirmekten, meslek değerleri ile bağdaşmayan tutum ve davranışlar gösteren mensupların uyarılmasından sorumludur” (2002: 106, 107, 108). Polislere bir tür kurum içi oto kontrol sorumluluğu yükleyen meslektaşların uyarılması olgusuna *Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği*’nin 45. Maddesinde “Polis, kurum içerisindeki her türlü bozulmaya (mesleği kötüye kullanmaya açık olan davranış biçimlerine) karşı bir tavır içinde olmalıdır. Kurum içindeki bozulmayı kendi üstlerine veya polis içerisindeki diğer ilgili birimlere bildirmelidir” ifadesiyle atıfta bulunduğu görülmektedir (Cerrah ve Eryılmaz, 2001:81).

Tüm bu anlatılanlar çerçevesinde İ. Aydın’ın, toplumun huzur ve güven gereksinmesine cevap verebilme zorunluluğu (2002:106) olarak açıkladığı sorumluluk tanımının, kavramın polislik konsepti içerisinde taşıdığı değeri en güzel biçimde ifade ettiği düşünülmektedir.

3. Hizmet / Güç (Service / Force)

Polislikte bazı temel kavramları ele almaya çalışan böyle bir çalışmanın, en öz biçimiyle hizmet ve güç ikilemi olarak tanımlanabilecek bir felsefi tartışmayı irdelememesi bir eksiklik görülmelidir. Çünkü herhalde polisliğin bir hizmet olarak mı sunulması gerektiği, yoksa toplum üzerinde devlet gücünü en fazla hissettiren bir kolluk kuvveti mi olduğu sorusu kadar polislik bağlamında yaşanan felsefi tartışmaların odağına oturmuş ikinci bir kavram daha yoktur. Şüphesiz bu soruya verilecek cevap birçok değişkene bağlı olduğundan sadece polislik olgusunun oturtulacağı yeri belirlemenin dışında –başta devletin toplumsal hayattaki yeri ve konumu ile insan hak ve hürriyetleri olmak üzere- başka konulara da ışık tutacak ve o yönde yapılacak değerlendirmeleri de kökünden etkileyecektir. Dolayısıyla çalışmanın bu son bölümünde, güvenlik ihtiyacını gidermeye yönelik çabaların uygulanmasıyla ilgili söz konusu felsefi tartışmalar gündeme getirilmeye çalışılacaktır.

Polisliğin bir hizmet sektörü mü, yoksa devletin ve sistemin devamlılığı için statükoyu koruyan bir güç mü olduğu tartışmalarına geçmeden önce kavram birliğinin sağlanmasının ve bu çerçevede özellikle güç olgusunun açıklanmasının yararlı olduğu düşünülmektedir.

Söz konusu tartışma bağlamında karşımıza çıkan ilk kavram ‘güç’ tür. Güç veya meşru güç anlamına gelen otorite, özellikle polis örgütü gibi zor kullanma yetkisinin verildiği örgütler açısından temel bir unsur olarak görülmektedir. Literatürde gücün, bir örgütün ilk şekillenmesinde bile ihtiyaç duyulan bir kavram olarak algılandığını görmekteyiz. Nitekim Weber gücü, birisinin iradesini başkalarına empoze etme hakkı olarak tanımlarken; aynı kavramı Beetham, Etzioni ve Jaques gibi yazarların, bir aktörün veya kişinin başka insanlar veya çevre üzerinde etkili olma yeteneği olarak tanımladıkları görülmektedir (akt. Aydın, 2002b:92).

Aslında polislik mesleği, güç ve zor kullanımı uygulamaları bağlamında her ne kadar sınırlayıcı, özgürlüklere müdahale edici ve özetle mesleğin sert yönünü daha fazla ön plana çıkararak bir takım yetkilerle donatılmış olsa da, bu yetkilerin de özünde İ. Aydın’ın da belirttiği gibi halkın güven ve huzurunu temin etmeye yönelik olarak sunulan kamu hizmetinin bulunduğu açıktır (2002:106). Bu durum Leonard ve Moore’un polisliğin halka hizmet temeli üzerinde yapılandırılması gerekliliğine işaret ettikleri polislik tanımında da kendisini göstermektedir. Leonard ve Moore’a göre, polisliğin kamu hizmeti niteliği, götürülen hizmetin bireyin toplumsal statüsü, etnik grubu veya diğer bir takım kriterlere göre farklılaşmamasından kaynaklanmaktadır (1974:33).

Ancak uygulama bağlamında, Crawshaw’ın ifadesiyle insan hakları ve bu bağlamda güç kullanımı ile polis hizmeti arasında bir gerginlik söz konusudur ve bu gerginlik sağlanması gereken temel güvenlik olgusuna zarar vermektedir (2002:155). Dolayısıyla, polisliğin sürekli olarak toplum üzerinde özellikle zor ve güç kullanmaya dayalı bir takım yetkilerini ön plana çıkararak görev yapmasının bir algılama yanlışlığına yol açtığını söylemek olasıdır. Bu algılama yanlışlığının, polisliğin yetki, finansman ve sorumluluğun kaynağı olan ‘halka hizmet sunma’ şeklinde ifade edilebilecek varlık sebebinin, görevin ifası için zorunlu olarak kendisine tanınan yetkilerin gerisinde kalması noktasında yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Bu durum Lasierra’nın ifadesiyle polisin kendi görev ve sorumluluklarının bilincinde olmaması şeklinde tezahür edebilmektedir (2002:144). Yani halka güvenlik hizmeti sunma şeklinde özetlenebilecek amaç, bu amaca ulaşmak için verilen güç kullanma

aracının gölgesinde kalmıştır. Bu algılama yanlışlığının sadece toplumda değil özellikle polis teşkilatları üzerinde de yoğun bir etkisinin bulunduğu, halka etkili ve verimli bir güvenlik hizmeti götürme noktasında karşılaşılan başarısızlıklarının bir ayağını da söz konusu bu yanlışlığın oluşturduğu açıktır. Adams'ın da belirttiği gibi, böyle bir değerlendirme neticesinde polis teşkilatlarında güvenlik hizmeti yerine 'kuşatma' mentalitesi içerisinde 'biz ve onlar' şeklinde bir anlayış gelişmekte ve polisler hizmet götürmekle sorumlu oldukları toplumu 'kontrol altında tutulması gereken düşmanlar' olarak görmektedirler (1998:3).

Özellikle dünya üzerinde bir dönem yaygın bir biçimde görülen faşist diktatöryalıklara yakıştırılan 'polis devleti' tanımlaması ile zaman zaman toplumsal olaylarda göstericiler tarafından atılan 'faşist polis' sloganının konumuz açısından ilginç örnekler olduğu düşünülmektedir. Bu gelişmelerin temelinde yukarıda kısaca tarif edilmeye çalışılan, polisin kendisini 'devletin gücü', 'rejimin bekçisi' ve 'halkın denetçisi' görmesi şeklindeki biz ve onlar anlayışı ve bu anlayışın topluma sirayet etmesinin yattığı düşünülmektedir.

Konunun taşıdığı önem nedeniyle, özellikle gelişmiş ülke polisliği bağlamında çok daha fazla üzerinde durulan bir olgu olduğu görülmektedir. Richards'ın da belirttiği gibi, kamuya destek ve hizmet götürülmesi olgusuna, *Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği*'nin, polisin amaçlarını düzenleyen 1. Maddesinde yer verilmesi, polisliğin hizmet yönünü öne çıkarması bakımından anlamlıdır (2002: 259; Cerrah ve Eryılmaz 2001: 44). Yine *Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği*'nin değişik maddelerinde de 'hizmet olgusu'na atıf yapıldığı görülmektedir. Örneğin söz konusu yönetmeliğin polisin kurumsal yapısını düzenleyen 12. Maddesi 'Polis,...halka hizmet sunan bir meslek grubu olarak halkın saygısını kazanma amacı olan bir kurum olarak yapılandırılmalıdır' ifadelerini taşımaktadır (Cerrah ve Eryılmaz, 2001:55).

Daha önce de belirtildiği şekilde polislik, gerek kullanılan yetki, otorite ve bu bağlamda meşruiyetin kaynağının halk olması ve gerekse toplumun ödediği vergiler bağlamında aslında halkın patron olduğu bir ilişkiyi karakterize etmesi anlamında tüm yönleriyle bir kamu hizmetidir. Polisin güç yönü ise sadece bu hizmetin daha etkin şekilde yürütülmesi amacıyla polise tanınmış bir araç olarak değerlendirilebilir. Aksi bir değerlendirme zaten demokrasinin özüyle taban tabana zıt bir durumu tasvir edecektir ki, bu durumda zaten bu çalışma bağlamında tartışılan diğer olgular da anlamlarını yitirecektir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, polislik olgusu bağlamında olmazsa olmaz niteliğini haiz ve özellikle demokratik toplumların bir anlamda devlet yapısı içerisinde kendilerine hizmet veren tüm kurum ve kuruluşlardan bekledikleri meşruiyet/kanunilik, hesap verilebilirlik/sorumluluk kavramları ile hizmet/kuvvet ikilemini irdelemeye yönelik bir çabaydı.

Çalışma boyunca, aslında bu kavramların dizgisel bir bütünlük içerisinde birbirlerini nasıl gerekli kıldıkları ve biri olmadan diğerinin ne kadar anlamsızlaşacağı görüldü. Meşruiyet olmadan veya diğer bir deyişle halkın polisine inanması durumu sağlanamadığında, polisin kullandığı yetkinin kaynağının temelsiz olacağı, bu durumun polisin gerekliliği ve demokratik yaşamda devletin yeri konusunda çok ciddi tartışmaları ortaya koyabileceği ifade edilmeye çalışıldı. Yine kanunilik ilkesi olmadan gerçek anlamda kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunamayacağı, güvenlik ihtiyacının giderilmesinin keyfilik, geçicilik ve belirsizlik gibi çok büyük problemlerle karşılaşabileceği, dolayısıyla bu durumun polislik uygulamaları çerçevesinde çok önemli kavramlar olan 'sorumluluk', 'hesap verilebilirlik' ve 'meşruiyet' gibi temel kriterler açısından bir takım problemleri beraberinde getireceği ve topluma gerçek anlamda bir kamu hizmetinin götürülmesinin mümkün olamayacağı anlatılmaya çalışıldı. Daha sonra polisliğin üstlendiği görevin niteliği ve kapsamı itibarıyla içeriği açıklanmaya çalışıldı ve bu anlamda sorumluluk ilkesine vurgu yapıldı. Çalışmada ele alınan bir diğer olgu ise, polis-toplum ilişkisi sistematığının doğal olarak gerekli kıldığı ve 'meşruiyet', 'kanunilik' ve 'sorumluluk' ilkeleri bağlamında da vazgeçilmez bir prensip olan hesap verilebilirlikti. Çalışmada en son irdelenmeye çalışılan olgu ise, amaç-araç sorunsalı bağlamında, polisliğin aslında bir 'hizmet' mi yoksa toplum üzerinde devletin tahakkümünü hissettiren bir 'güç' mü olduğu sorusuydu.

Tüm bu ele alınan kavramların en önemli ortak yönü, demokratik hukuk devletlerinin doğal gereği olmalarıdır. Çünkü demokratik hukuk devleti, içerdiği evrensel hümanist değerler bağlamında, aslında toplumun mutluluğu için oluşturulmuş bir düzenin genel adıdır. Şüphesiz bu felsefi temel üzerinde kurgulanan devletin bir kurumu olan polisliğin, söz konusu devlet düzeninin idealleştirdiği prensipleri göz ardı etmesi beklenemez. Dolayısıyla bu gün için polisliğimiz bağlamında yapılan kısmen haklı eleştirilerin temelinde, tam anlamıyla demokratik bir toplum olamamamızın bir yan etkisi olarak söz konusu prensiplerin realize edilememesinin yattığı söylenebilir.

Kaynakça

- Adams, Thomas F., (1998), *Police Field Operations*, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Aydın, Ahmet Hamdi, (2002a), “Özel Güvenlik Teşkilatı: Kuruluşu, Görevleri, Yetkileri”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt.4, Sayı.1-2, ss.123-135.
- Aydın, Ahmet Hamdi, (2002b), “Meşruiyet ve Polis”, H. H. Çevik, T. Göksu (Der.), *Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis*, Ankara: Seçkin Yayınevi, ss. 91-112.
- Aydın, İnyet Pehlivan, (2002), “Polis Meslek Etiği İlkeleri”, İ. Bal, M. Bedri Eryılmaz (Der.), *Polis Meslek Etiği*, Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları, ss. 105-132.
- Balcı, Asım, (2003), “Kamu Yönetiminde ‘Hesap Verilebilirlik’ Anlayışı”, A. Balcı, A. Nohutçu, N. K. Öztürk, B. Çoşkun (Der.), *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar*, Ankara: Seçkin Kitabevi, ss. 115-133.
- Beren, Fatih, (2002), “Polis Efendilere Mahsus Terbiye ve Malumat-ı Meslekiye İsimli Yazıya İlişkin Bir Değerlendirme”, İ. Bal, M. Bedri Eryılmaz (Der.), *Polis Meslek Etiği*, Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları, ss. 289-300.
- Cerrah, İbrahim, (1998), “Güvenlik Hizmetleri ve Demokratikleşme: Demokratikleşmenin Güvenlik Hizmetlerine Yansımada İngiltere Örneği ve Türk Polisinin Çağdaş Yapılanması İçin Alınabilecek Dersler”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt.1, Sayı.2, ss.56-71.
- Cerrah, İbrahim ve Eryılmaz, M. Bedri, (2001), *Güvenlik Personeli İçin Referans Kitabı: Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği ve Açıklayıcı Notlar*, Ankara: 72 Tasarım Ltd. Şti.
- Cerrah, İbrahim, (2002), “Türk Polisinde Etik Çalışmaların Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu”, İ. Bal, M. Bedri Eryılmaz (Der.), *Polis Meslek Etiği*, Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları, ss. 279-287.
- Crank, John P. ve Caldero, Michael A., (2000), *Police Ethics: The Corruption of Noble Cause*, Cincinnati: Anderson Publishing Co.

- Crawshaw, Ralph, (2002), “İnsan Kaynakları ve Polis Hizmeti”, İ. Bal, M. Bedri Eryılmaz (Der.), *Polis Meslek Etiği*, Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları, ss. 155-172.
- Çetin, Halis, (2003.) *Modernleşme ve Türkiye’de Modernleştirme Krizleri*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çevik, Hasan Hüseyin, (2002), “Ülke Yönetiminde İyi İnsan, İyi Vatandaş, İyi Polis”, İ. Bal, M. Bedri Eryılmaz (Der.), *Polis Meslek Etiği*, Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları, ss.301-314.
- Göksu, Turkut, (2002), “Maslow’un İhtiyaçlar (Güdüler) Piramidi ve Polisin Yabancılaşma Olgusu”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt.4, Sayı.3-4, ss.27-48.
- Göksu, Turkut ve Bilgiç, Veysel K., (2002), “Polislik Mesleği ve Etik Kuralları”, İ. Bal, M. Bedri Eryılmaz (Der.), *Polis Meslek Etiği*, Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları, ss. 85-96.
- Gleizal, Jean-Jacques; Domenach, J. Gatti ve Journes, Claude, (2000), *Batı Demokrasilerde Polis*, Çev. Mustafa Kandemir, Ankara: Temiz Yayınları.
- Gül, Serdar Kenan, (2008), “Kamu Yönetiminde ve Güvenlik Hizmetlerinde Hesap Verebilirlik”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 4, ss.71-97.
- İçli, Tülin Günşen, (2002), “Polis ve Etik Kurallar Gereksinimi”, İ. Bal, M. Bedri Eryılmaz (Der.), *Polis Meslek Etiği*, Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları, ss. 65-76.
- Kleinig, John, (1999), *The Ethics of Policing*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lasierra, Francesc Guillen, (2002), “Etik: Profesyonelliğe Giden Yol”, İ. Bal, M. Bedri Eryılmaz (Der.), *Polis Meslek Etiği*, Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları, ss. 143-154.
- Leonard, V. A. ve More, Harry W., (1974), *Police Organization and Management*, New York: The Foundation Press, Inc.
- Potts, Lee, (1983), *Responsible Police Administration Issues and Approaches*, Alabama: The University of Alabama Press.
- Richards, Neil, (2002), “Avrupa Konseyi Avrupa Polis Etiği Kuralları”, İ. Bal, M. Bedri Eryılmaz (Der.), *Polis Meslek Etiği*, Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları, ss. 255-262.

- Sezer, Yasin ve Kargın, Naci, (2002), “Kamu Yönetiminin Modernleşmesinde Şeffaflaşma Sorunu”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı. 436, ss. 209-225.
- Swanson, Charles R.; Territo, Leonard ve Taylor, Robert W., (1998), *Police Administration: Structures, Processes And Behavior*, Prentice-Hall, Inc.
- Weston, Paul B., (1976), *Police Organization ve Management*, Sacramento: Department of Criminal Justice California State University.